

Goda Gergő Gábor

A fantasy taníthatósága Michael Ende *A végtelen történet* című ifjúsági regényének kontextusában

Irodalompedagógiai kutatásomban arra vállalkoztam, hogy az általam felállított hipotézisekkel, valamint az ezt igazoló empirikus benyomásokkal alátámasszam: a fantasy bevonható az irodalomtanításba. Kijelentésem kapcsán arra az aktuális jelenségre hivatkoztam, melynek fényében azt láthatjuk, hogy a tanulók igényt tartanak fantasyregények olvasására; sőt ezek a regények képesek segíteni a tanulókat az olvasóvá nevelődésben (Kusper, 2019).

Annál is inkább, hiszen a fantasy egy népszerű jelenség a 21. század olvasott irodalmában.¹ Erre a következő érveket sorakoztattam fel a kutatás során: a fantasy azért népszerű, mert egy vágyott állapotot mutat be. A modern ember elszakadt az alteritás mitikus gyökereitől, viszont a szimbolikus gondolkodásra napjainkban is van igény, a mesék, mítoszok, fantasyk hőseiben megtaláljuk önmagunkat. Azonosulunk a mesebeli hőssel, és vele együtt mi is kiálljuk a próbatételeket.² Ezen kívül ezek a fantasyalkotások fejlesztik a kreativitást, hiszen az általuk felkínált világ is nagyon kreatív. A valóság elemeiből merítve egy új logikai, erkölcsi vagy társadalmi rendet hoz létre. Ez a szómágia: amit kimondunk, az funkcióba lép; a nyelv segítségével egyszerre produkálunk és reprodukálunk. Végül, de nem utolsósorban a fantasy közösséget formál. A történetek által különféle kultúrán belüli csoportosulások, szubkultúrák jönnek létre, melyek azt igazolják, hogy az irodalom él, és ma is jelen van az emberi közösségekben.

¹ A *Harry Potter* és *A Gyűrűk Ura* példáján mutatja be a mítoszok újraéledését a fantasyirodalomban Kusper Judit: Kusper Judit (2017): Továbbélő mítoszok, modern eposzok. Allegorikus és szimbolikus mintázatok J. K. Rowling *Harry Potter* és J. R. R. Tolkien *A Gyűrűk Ura* című műveiben. In: Zimányi Árpád (szerk.): *A magyar tudomány ünnepe 2016. Tanulmányok a bölcsészettudomány köréből*, Líceum Kiadó, Eger. 115–126.

² Erről lásd részletesebben: Boldizsár Ildikó (2019): *Mintaadó mesehősök*, *Performa* 9. Letöltés: [http://performativitas.hu/mintaado_mesehosok#epubcfi\(/6/2\[boldizsar_ildiko_mintaado\]!4\[boldizsar_ildiko_mintaado\]/2/2\[_idContainer000\]/2/1:0\) \(2021. 04. 24.\)](http://performativitas.hu/mintaado_mesehosok#epubcfi(/6/2[boldizsar_ildiko_mintaado]!4[boldizsar_ildiko_mintaado]/2/2[_idContainer000]/2/1:0) (2021. 04. 24.)); Kusper Judit (2016): Performativitás és dialogikusság. A mese műfaji lehetőségei az irodalomban és az irodalmon túl. *Performa* 3. Letöltés: [http://performativitas.hu/performativitas_es_dialogikussag#epubcfi\(/6/2\[kusper_1_jo\]!4\[kusper_1_jo\]/2/2/2/1:0\) \(2021. 04. 24.\)](http://performativitas.hu/performativitas_es_dialogikussag#epubcfi(/6/2[kusper_1_jo]!4[kusper_1_jo]/2/2/2/1:0) (2021. 04. 24.))

A fantasyművek széles skálájából *Michael Ende A végtelen történet* című ifjúsági regényét választottam, ugyanis számomra ez a könyv jelenti elhivatottságom alappilléret a magyar irodalom és nyelvtan tanításához. Mivel nem tartozik a műfaj legismertebb darabjai közé, más népszerű olvasmányhoz képest meglehetősen nehezebbnek tűnik az esetleges tanórai alkalmazása, hiszen a jelenlegi tanterv részét képező olvasmányokhoz hasonlóan a tanulók nagy többsége nem ismeri a koncepciót. Ebből kifolyólag a következőkben bemutatandó és egy nyolcadik osztály számára a gyakorlatban is megtartott óráim fő célkitűzése az volt, hogy motiváljam a tanulókat a regény elolvasására.

Mivel a tanulók közül többen nem ismerték a regényt, és a jelen publikációm olvasójától sem várhatom el, hogy tájékozott legyen a témában, ezért röviden *A végtelen történet* cselekményére szeretnék kitérni.

A regény főhőse egy tíz-tizenegy éves fiú, név szerint Bux Barnabás Boldizsár. Kövérkés, gyengécske fiú, akit társai nem sokra becsülnek. Anyja a közelmúltban meghalt, apja nem törődik vele annyit, amennyit azt ő szeretné. A történet elején egy antikváriumban ellop egy különösen szép és nagy könyvet, majd az iskolában elrejtőzik egy lomtárban, és olvasni kezdi. A regény egy Fantázia nevű országban játszódik, melynek lakói különleges lények: beszélő állatok, óriások, lidércek és más csodalények. Az ország nagy bajban van. Különös veszedelem támadta meg: a Semmi, amely eltünttet mindent, amit él.

Az ország vezetője, a Kislány Királynő mindez ellen nem tehet semmit, ugyanis egy ismeretlen betegség támadta meg. A megmentésére összegyűlteket utasítja, hogy keressék meg Atráskót, aki az úgynevezett „fűemberek” vagy „zöldbőrűek” népének fia, adják át neki a hatalom jelét, az Aurin nevű varázserejű medalliont. Atráskó feladata/ küldetése, hogy felkutassa, hogyan gyógyulhat meg a Királynő. Az udvar követe megtalálja Atráskót, aki egy mindössze tízéves fiú. Átadja neki a megbízatást és az Aurint. Atráskó minden útmutatás nélkül elindul. Sok-sok vándorlás és szenvedés után kideríti, csak az gyógyíthatja meg a Kislány Királynőt, ha egy nem fantáziabeli, hanem valóságos emberi lény eljön ebbe az országba, felkeresi őt, és új nevet ad neki. Ezt a történetet meg-megszakítja annak közlése, hogyan olvassa ezt Barnabás rejtkehelyén. Titokzatos dolgokat tapasztal: a regényben egyre nyilvánvalóbb utalások vannak órá, még alakja is feltűnik egyszer egy tükörben, amint a regényt olvassa. Ő tehát a kiválasztott, akinek át kell jutnia Fantáziába, hogy megmentse a Kislány Királynőt és fenyegetett világát.

Fantázia birodalma az emberi képzelőerőt jelenti, amely természeténél fogva világot képes megalkotni (*Pavel, 1986*). A regényben Barnabás is megteremti, pontosabban rekonstruálja ezt a világot. Minden, amit tapasztal, fantasztikussá lesz számára. Ahogy ő bejárja Fantáziát, úgy az olvasó is vele együtt utazik el a fiktív világokba (*Pavel, 1986*). Az olvasóvá nevelés kapcsán itt a beleérző olvasás jelenségével találkozunk (*Iser, 2001*). Az olvasó nyitott az imagináriusra, az olvasás során pedig lény a fikció részévé transzformálódik. Ezzel egyidejűleg egyfajta határátlépés történik az egyik világból

a másikba: a valóságból átlépünk a fikció miliójébe (Barthes, 1996). A bennlét során az olvasó egyszerre válik a mű szerzőjévé és szereplőjévé. Ennélfogva a szöveg saját történetévé válik (Pavel, 1986).

Vizont a folyamat során fennáll a veszélye az eszképzizmus lehetőségének. Jól illusztrálja ezt *A végtelen történet* főszereplőjének példája is, aki Fantáziába érkezve egyre kevésbé vágyik hazamenni a saját világába. Ez az ún. kettős tudatállapotból fakad (Iser, 2001). Ez azt jelenti, hogy a befogadás aktusában az olvasó egyszerre jelen van a valóságban és a történetben, hiszen a fantasztikus világ a valóság színeiben jelenik meg. Mivel ez az alternatív világ sokkal több pozitívummal és annál kevesebb felelősséggel kecsegtet, kialakulhat a bennmaradás vágya. Ennek mindig valamilyen negatív élmény, egy trauma vagy egy rossz tapasztalat az oka. Így van ez a regénybeli Barnabás esetében is: ő egy kövérkés, ügyetlen fiúcska. Az osztálytársai csúfolják, édesanyja meghalt, édesapja pedig elhanyagolja. Fantáziában mégis egy olyan ideális hőssé kívánja magát, amilyen a való életben sosem lehetne. Hiszen ki ne szeretne az életében legalább egyszer a saját ideálképebe öltözni?

Az olvasás iránti közömbösség és az imént felvázolt téves attitűd elkerülése érdekében van szükség a tudatos olvasóvá nevelésre (Kusper, 2019). A fantasy, mely ily mértékben elvonatkoztat a valóságtól, csak így válhat taníthatóvá az iskolában. A tudatos olvasóvá nevelés problematikájára térve mindenekelőtt azonban fel kell tennünk a kérdést: mi az irodalomtanítás célja? Csupán az ismeretközlés, a lexikális tudás bővítése? Vagy pedig a praktikus tudás fejlesztése: az életszeretet optimista habitusának kialakítása, az élet értelmének megtalálása? Pedagógiai hitvallásomban én az utóbbi mellett tettem le a szavazatomat.

Ennek gyakorlatba ültetése érdekében azonban mindenképpen szükség van egy konfliktusmodell felkínálására. A gyerekeket nem szabad túlféltetni, a fiktív világokba való belépéshez mindenféleképpen szükség van a rendből való kibillenés érzékeltetésére, majd annak katartikus utóérzettel járó megoldására is (Fisher, 2002). A nevelés során a legfontosabb, hogy a fiatal befogadó eljusson a mű másodlagos olvasatáig, melynek következtében mögé látok annak, amit olvasok, és a szimbólumok szintjén megértem, hogy mindez voltaképpen velem, vagyis a műbe transzponált énemmel történik. Ennek köszönhetően egy értékrendszer alakul ki bennem, mely az intuíció, imagináció és imitáció fogalomhármásában csúcsonyosodik ki (M. Nádas, 2006). Az intuíció esetében megfogalmazódnak a követendő minták. Az imagináció ezeknek a mintáknak az elképzelését jelenti. Az imitáció pedig a minták gyakorlati leképezése a mindennapokra. A regényben ez úgy manifesztálódik, hogy a próbákat kiállva Barnabás megtalálja az utat önmagához, így jelleme kiteljesedésével eléri a megvilágosodás/megváltás állapotát.

Ehhez azonban el kell veszítenie önmagát, és megújultan kell küzdenie. Minden, amit tapasztal, tanulság lesz a fiú számára. Így válik útmutatássá a mese az olvasó életében. Ez az irányadás egyrészt meditációs terápia (Boldizsár, 2010), másrészt beavatási

szertartás (Propp, 2005). Terápia, hiszen kiutat mutat a megoldatlannak tűnő élethelyzetekből; és minden élethelyzetnek megvan a maga mesebeli párja. A szimbólumok által eljuthatunk önmagunkhoz, és megnyílhatunk a világ előtt, mivel a mese segít a bennünk dúló értékkonfliktusok feloldásában. Emellett a mese beavatási szertartás is, hiszen a hősnek próbatételeket kiállva kell elérnie a teljességet, a közösség megbecsülését. Tematikája követi az ősi népek beavatási rituáléját, melynek során a beavatandó tanonc egyre nehezedő megmérettetések árán vált felnőtté (Kusper, 2020a). Szimbolikus értelemben – akárcsak Barnabás, aki kívánságai miatt majdnem elfelejti önmagát – meghalt annak, aki valaha volt, és feltámadt azzá, akivé lennie kellett (Kusper, 2020b).

Ennek tükrében következett a tanóra megtervezése. Ebben a folyamatban mindenekelőtt arra törekedtem, hogy a megvalósítás érdekében próbáljak minél több irányból tájékozódni, kreatív feladatokat találni, megalkotni és beépíteni a tervezetbe. Így nem egy tradicionális frontális órával készültem. Úgy gondoltam, hogy a különféle képesség- és kreativitásfejlesztő feladatok alkalmazása és a frontális keretekből való kilépés már önmagában érzékeltetni fogja, hogy ebben az órában valami más lesz: a tanulók a fantasy világába való betekintéssel valami teljesen másról – számukra talán sokkal közelebbiről – tanulhatnak egészen máshogy.

A frontális munkaformán kívül főleg kooperatív csoportmunkákra igyekeztem építeni az órát. Mivel azonban a tanulók előzetesen nem olvasták a regényt, több olyan szentenciaszerű részt is terveztem beépíteni, amelyek motivációs hatással szolgálhatnak, ösztönözhetik a fiatal olvasót a mű elolvasására. Mivel a tanórát egy kísérleti alapú órának terveztem – melynek során elsődlegesen a tanulók fantasyre és populáris irodalomra való fogékonyságát kívántam feltérképezni, alapvetően a műfaj iskolai keretek között való alkalmazását bizonyítani –, így nem vártam el a regény elolvasását; figyelembe véve annak terjedelmét és az osztály iskolai feladatainak arányát.

Azt tűztem ki célul, hogy a tanulók nagy részétől már egyáltalán nem idegen fantasyvilágot, amit eddig jórészt csak filmekből és rajzfilmekből ismertek, közelebb hozzam hozzájuk az irodalom szemüvegén keresztül. A didaktikai feladatok közül a motiválást, az aktivizálást, az érthetőséget, a fokozatosságot, a rendszerezettséget, a szemléletességet, a visszacsatolást és a megerősítést emeltem ki. A fejlesztési területek közül előkerült a rendezés, az olvasás, a szövegértés, az emlékezet, a kreatív gondolkodás, valamint a képzelet kulcsfogalma. Az órát egyszerre frontális és kooperatív munkáltató órának terveztem.³

³ A konstruktivista módszer lehetőségeiről lásd bővebben: Kispál Dániel (2019): Az irodalomtanítás válsága. A konstruktivista irodalomtudomány és az irodalomtanítás lehetséges kapcsolódási pontjai a 21. században, In: Kusper Judit (szerk.): Kánonok és kultuszok a gyermek- és ifjúsági irodalomban, Líceum Kiadó, Eger. 21–30.

Az órát RJR-modellben készítettem el, melynek ráhangolási fázisában előzetes kérdésekkel és különböző, általuk ismert fantasművek felismerésével készültem. A jelentésteremtés szakaszában azon túl, hogy sorra vettük a fantasy jellemzőit, beszélünk a regény szerkezetéről, alapszituációjáról, valamint a benne szereplő mágikus tárgyak szerepéről, és ebből fakadóan egy kardinális kérdésről: „Mi az én valódi vágyam?” A következőkben ezeket a fogalmi csomópontokat és a megvalósításukhoz használt pedagógiai módszerek beépítését részletezem.

Az első percekben ráhangoló gondolatokkal készültem. Olyan kérdéseket tettem fel, mint hogy: „Ki az, aki szeret olvasni?”; vagy konkrétan: „Ki az, aki szokott fantasy témájú történeteket olvasni?” A céloom ezzel a téma bevezetése, a diákok érdeklődésének felkeltése, illetőleg az előzetes elvárások és szempontok megfogalmazása volt.

A következőkben – még mindig a ráhangolás szakaszában – a tanulók által legközkedveltebb feladat következett. Egy általam választott YouTube-videóban, mely egy zenés összeállítás keretében több fantasyfilmet tartalmazott, jutalmazás ellenében a mozgóképrészletek alapján minél több ismert alkotást fel kellett ismerniük. A legügyesebbek pluszpontban részesültek. A feladatmegoldásért járó jutalmazás a bevonódás kulcspillanatát jelentette az óra további eredményességének érdekében.

Ezek után következett a jelentésteremtés. A diákok közösen felsorolták a fantasytörténetek tulajdonságait saját olvasmányélményeik vagy filmes benyomásaik alapján (1. ábra). Ezeket én előzőleg szakirodalmak alapján gyűjtöttem össze.⁴ Ezek a következők voltak:

1. ábra

⁴Pósa Zoltán (1991): Mese és fantasy – a mítosz teljességéért, *Galaktika*, 5. sz., 68–69.; Varju Zsuzsanna, A fantasy Magyarországon. Könyv és nevelés, **1991**/1.; Heinlein, Robert A. (1993): *On the Writing of Speculative Fiction*. In: *Writing Science Fiction & Fantasy: 20 Dynamic Essays By the Field's Top Professionals*, 1993.; Maár Judit, *A fantasztikus irodalom*, Osiris, Budapest, 2001.; Todorov, T. (2002): *Bevezetés a fantasztikus irodalomba*, Napvilág Kiadó, Budapest.; Mendlesohn, F. (2008): *Rhetorics of Fantasy*, Wesleyan.

- **Képzeltbeli világ:** A fantasyművek mindig egy fiktív – leginkább a középkort megidéző – világban játszódnak, melynek koncepciója a mesei világokéhoz hasonlít. Azzal a különbséggel, hogy egy sokkal részletesebb, kidolgozottabb struktúrát kapunk. Olyannyira, hogy az olvasó az egyes világok topográfiáját is kézhez kapja. Ez a jelenség otthonossá teszi a térszerkezetet.
- **Hősök és gonoszok:** A fantasytörténetekben a szereplők emberfeletti erővel rendelkeznek, és rendkívüli cselekedeteket hajtanak végre. A hősök a legtöbb esetben a jó oldalt képviselik. Ők azok, akik helyreállítják a harmóniát egy elrontott világban. A gonosz karakterek főleg szörnyek, démonok vagy ördögfajzatok. Szerepük a világrend fenyegetése és tönkretétele.
- **Csatajelenet:** A műfaj lehetőséget teremt a jó és a rossz összeütközésére. Dicsőséges közelharcok által ismerhető meg a hős ügyessége, harcban való jártassága és lovagiassága. Ezek a jelenetek teremtenek lehetőséget a világrend helyreállítására. A harcok gyakran hosszúak, de egyben izgalmasak, és perdöntő jelentőséggel bírnak.
- **Varázslények:** A különféle mágikus erővel és kinézettel bíró megjelenésük nem feltétlenül a gonoszt testesíti meg. Rengeteg varázserejű lény képviseli a normakövető oldalt, de bizonyos esetekben az erkölcsi rossz képviselőiként is megjelenhetnek. Számtalan varázslény létezik (pl. tündék, törpék, elfek, lidércek, manók, koboldok, trollok, beszélő fák és állatok stb.).
- **Varázsszerek:** Ezek olyan mágikus tárgyak, amelyek segítik a hőst, különféle erőt kölcsönöznek neki, hogy minél nagyobb esélye legyen a győzelemre. A karakterek általuk fejlődnek, és számos képesség birtoklóivá válhatnak. Szerepük jelképes; erejük túlmutat önmagukon (pl. kard, saru, könyv, kristály, ékszer stb.).
- **Régies nyelv:** A nyelvezet gyakran archaizál a vágyott alteritás episztéméjét érzékeltetve. A segítő szereppel bíró bölcs karakterek régies nyelvhasználata hangsúlyozza életkorukat, hiszen az archaikus nyelv leginkább a középkori nyelvezetre enged következtetni (pl. vala, legott stb.).

Az imént felsorakoztatott válaszelemeket gondolattérkép formájában rögzítettem a táblán. Ezt a gyerekek is lemásolták a füzetbe. Az ábra segítségével a tanulók azt is megérthették, hogy noha a fantasy nagyon hasonlít a meséhez, a két műfaj mégis sok eltérő vonást mutat.

Átvezetésként néhány bevezető gondolat következett, melyekkel a regény későbbi elolvasására szerettem volna motiválni a jelenlévőket. A regény nem volt előzetesen kiadva kötelező olvasmánynak, így feltételeztem, hogy senki sem ismeri. Ugyanakkor számoltam azzal is, hogy ha akad olyan tanuló, aki mégis olvasta már a történetet, hasznos segítséget nyújthatna az órán a társainak.

Egy másik világról beszéltem nekik, amely az olvasás által érhető el, és ezen kívül be is járható. A két világ koncepcióját a regény kiindulópontjaként értelmeztem, hasonlóan a *Biblia* Ó- és Újszövetségének kétosztatúságához. Itt viszont az emberekről és az általuk

megalkotott fikcióról van szó, amelyet a történet szintjén Fantázia birodalma illusztrál. Itt fellelhető minden olyan lény, tárgy, gondolat vagy találmány, amelyet az emberek kitaláltak, de a denotatív valóság szintjén nem léteznek. Ennek alapján – Pavel szavaival élve – egy utazásra hívtam meg a diákokat a képzelet segítségével Fantáziába (Pavel, 1986).

Az utazás úgy kezdődött, hogy a tanulókat csoportba alakítottam. A megalakult tanulócsoportok kaptak egy-egy iniciálékártyát, amit titokzatos kártyáknak neveztünk el (2. ábra). Minden csoport kártyája mást ábrázolt. Ezek a kártyák a regény egyes fejezetei előtt álló iniciálék, melyek a regényszerkezetben ábécésorrendben jelennek meg, az angol betűkészlet minden karakterét felhasználva. A középkori kódexekhez hasonlóan – melyekre szintén történt utalás az órán éppen ebben a kontextusban – az iniciálék díszítettek, és különféle – a fejezet történéseire emlékeztető – helyszín-, illetve karakterábrázolások gazdagították őket.

A csoportok feladata az volt, hogy a regénycselekmény ismerete nélkül kitalálják, hogy mi szerepel a kártyákon, és ehhez – kreativitásukhoz mérten – egy kis történetet is alkossanak.

(2. ábra)

A feladatmegoldás után minden csoportból egy szóvivő beszámolt a többi csoportnak a közös munka kimeneteléről. Minden csoport beszámolója után a bevonódás céljából kivetítettem az illusztrációk tényleges jelentését. Ezek a következők voltak:

- „J” betűs illusztráció: Gomort, a farkasembert ábrázolja Kísértetvárosban. Ő a Semmi szövetségese. Célja Fantázia és ezzel együtt az emberi képzelőerő elpusztítása.
- „O” betűs illusztráció: A képen látható oroszlán Szörzsörény, a tarka halál, hátán Barnabással. Szerepe, hogy rávilágítson arra, hogy az Aurin hátoldalán álló felirat – Tedd azt, amit akarsz! – azt jelenti, hogy a valódi vágyadat kell követni. Emellett látható Kamonda, a mágikus kard, aki önmagától képes harcolni, de tegezéből csak akkor pattan elő, ha birtokosát nemes szándék vezérli a harcban. Az ajtó a Tízezerajtajú Templom útvesztőjébe vezet be. Ez a helyszín az élet útvesztőjét jelképezi.

- „E” betűs illusztráció: Az ókori görög delphoi jósdára emlékeztető Déli Jósda első kapuját láthatjuk, melyet két egymásra néző szfinx díszít. Ők a kapu őrzői, akik csak azokat a kalandorokat engedik át, akiknek a szívük tiszta. Ezen kívül a képen szerepel még Szűkmók, a jósda kutatója, aki átadja tudását Atráskónak, hogy felkészüljön az előtte álló próbákra.
- „T” betűs illusztráció: Egy groteszk helyszínt, a Látó Kezet jeleníti meg az ábrázolás. Ez egy gonosz varázslónő, Xaida palotája. Mivel Barnabásnak hiányzik az édesanyja, úgy érzi, ő kitölthetné a benne kavargó űrt, viszont Xaida csak manipulálja és kihasználja a fiút. A palota körül a varázslónő testetlen katonái sorakoznak fel.
- „R” betűs illusztráció: Végül az aharárik és salabókkok megjelenítése következett. Az aharárik az örök sírók. Olyan fantasztikus teremtmények, akik könnyeikből építették fel és tartják fenn Amargantot, az Ezüstvárost. Barnabás megsajnálja, ezért salabókkokká, vagyis örök nevetőkké változtatja őket. Ám szándékát balsors kíséri, hiszen többé nem lesz, aki továbbfejlessze a várost. Ez a példázat arra szolgál, hogy a jó szándékból nem feltétlenül fakad jó következmény.

Az iniciálék megfejtése után következett a regény cselekményével való megismerkedés. Az egyes történelemeket a csoportoknak puzzle formájában kellett összeilleszteniük. Ennek alapján került sor a történet elmesélésére is. A csoportok elolvasták az összeállt szöveget, a szóvivők pedig kivetített illusztrációk segítségével ismertették annak tartalmát. Talán ez volt az óra legkritikusabb pontja, ugyanis csak nagyon kevés tanulónak sikerült memorizálni a cselekményt, noha az csak nagyon nagy vonalakban volt illusztrálva.

A cselekmény összegzését reflektáló kérdéssel segitettem, melynek során a diákoknak azt kellett megválaszolniuk, hogy az összeállított történelemek alapján hány nagyobb egységre tudnánk felosztani a könyv szerkezetét. Itt két válasz is helyes volt:

- Egyik helyes válasz: Kettőre, hiszen a regény első felében Barnabás még csak olvasója, a második felében már hús-vér szereplője is az általa olvasott műnek.
- Másik helyes válasz: Háromra. Az első Atráskó küldetése, a Nagy Keresés, melynek során rá kellett lennie arra a mi világunkból származó embergyermekre, aki megmentheti a megsemmisülőben lévő Fantáziát. A második Barnabás bolyongása a képzelet világában, melynek során Aurin segítségével minden kívánsága teljesül, és noha gazdagabbá teszi Fantáziát, ennek árán folyamatosan elfelejti a saját emlékeit. A harmadik pedig az az egység, amikor Barnabás már majdnem teljesen megfedkezik önmagáról, de már rájön arra, hogy mire vágyik igazán. Egyedül csak ez az utolsó kívánsága mentheti meg.

Néhány mágikus tárgy értelmezése jött ezután. *A végtelen történet*ben ezeknek a tárgyaknak kiemelt fontosságú szerepe van. Például Al'Csahir, a fényhozó varázskő, a már

említett Kamonda vagy éppen Özlár, a láthatatlanná tevő öv. A legkülönösebb hatalommal mégis az Aurin bír. Az Aurin egy varázserejű medalion, amelynek hordozója bármit kívánhat, és az megvalósul. Ismertetőjegye, hogy az egyik oldalán két kígyó harap egymás farkába. Ez jelképezi az örök körforgást, *A végtelen történet* végtelenségét.

A szemléltetés céljából elkészítettem a varázsmedált, amit akár fel is próbálhattak a gyerekek az óra során. A medáltól kívánni is lehetett. A tanulók összeírhatták azokat a vágyaikat, amelyeket szeretnének, ha éppen teljesülnének.

A medál Barnabás számára teljesített mindent. Például a kövérkés, gyenge, visszahúzódo fiúból egy jóképű, erős és karizmatikus jellemet varázsolt. Ugyanakkor sikerei elvakították, és nagyravágyóvá vált. Ezek után következett az Aurin hátoldalán lévő szöveg értelmezése, amellyel Barnabás is találkozott a történetben. Segítséget nyújtott ebben a szemléltetésre bevitt példány hátoldalán található címlapszöveg: „TEDD AZT, AMIT AKARSZ!” Ez a felirata annak a medalionnak, amely a korlátlan hatalmat jelképezi Fantáziában. De hogy ez a mondat voltaképpen mit is jelent, azt Barnabás csak hosszú, fáradtságos út után tudja meg.

A gyerekek majdhogynem egyöntetűen megfogalmazták, hogy ez a felirat nem azt jelenti, hogy bármit megtehetek, amit csak tetszik, korlátok nélkül. Ehelyett az utasítás másodlagos értelmét kell nézni ahhoz, hogy ne lehessen félreértelmezni. Tedd azt, amit akarsz, vagyis tedd azt, amit igazán, valóban, a legjobban akarsz! Tehát a valódi vágyadat kell megtalálnod. Barnabás csak akkor menekül meg, ha megbánja nagyravágyását, és azt kívánja, amire leginkább szüksége van. Tovább nem folytattam, hogy ők lehessenek azok, akik Barnabással együtt felfedezik azt, hogy mit is szeretnének igazán az életben.

Amikor végül, reflektálásként megkérdeztem tőlük, hogy mi az életcéljuk, úgy láttam, elgondolkodnak. Néhányan már tudták a választ, de a többség talán még nem is gondolkozott ezen. Hogy a jövővel kapcsolatos terveiket elősegítem, házi feladatként feladtam nekik néhány megfontolandó kérdést: Te mit csinálnál, ha lenne egy ilyen medál, amitől bármit kívánsz, az teljesül? Mi a te valódi vágyad az életben? Arra kértem őket, hogy őrizzék meg ezeket a kérdéseket elsősorban ne csak a füzetben, hanem a szívükben, és járjanak nyitott szemmel az életük értelme után kutatva az úton, amely nekik rendeltetett.

A tanóra megtartását követően kíváncsi voltam a tanulók véleményére. Készítettem egy kérdőívet, és arra kértem őket, hogy a kutatásom előrehaladása érdekében töltsék ki. Ezek a válaszok szolgáltatták számomra az empirikus bizonyítékokat arra a kérdésre, hogy bevonható-e a fantasyirodalom tanítása a közoktatásba.

Ebből a kérdőíves kutatásból most az ideillő legrelevánsabb statisztikákat szeretném közölni.

Mindenképpen jó kiindulópontot jelentett a tanórához, hogy az osztályból 22 fő (61%) szeret olvasni. (3. ábra) A maradék 14 fő (39%) ezzel ellentétesen nyilatkozott. Ez a tény képet adott a nyolcadik osztályosoknak az olvasáshoz való viszonyulásáról. Ebből az látszik, hogy a helyzet többségében pozitív, de még mindig sokan vannak azok, akik nem szeretnek olvasni.

3. ábra

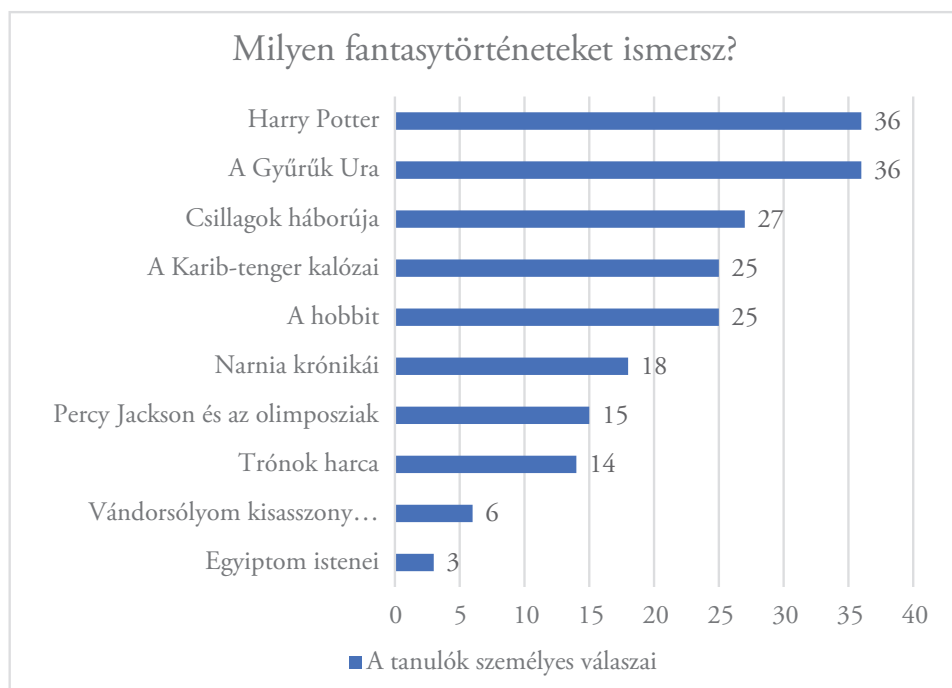
Ennél a kérdésnél a tanulók több válaszelemet jelölhettek meg (4. ábra). Kutatásom eredményét pozitívan erősítette meg, hogy az osztályból 19 fő olvas fantasyregényeket. Ezek után a sort a bűnügyi, krimi műfaj kedvelői követték 16 fővel. Noha szoros kapcsolatban áll a fantasyval, a science fiction alkotások a harmadik helyen végeztek 10 fővel. Szokatlan adat, hogy a lánytöbbség ellenére csak 7 fő olvas az osztályból romantikus regényeket. A horror kategória nem szerepelt a listában; ezt 3 fő írta hozzá, kiegészítve *Stephen King* és *Robin Cook* névvel.

4. ábra

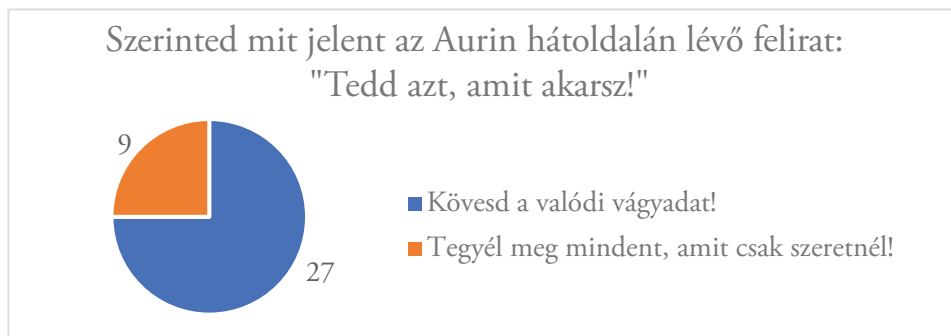
A következő kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy melyek azok a fantasművek, amelyek meghatározzák a tanulók kötődését a műfajhoz (5. ábra). Nem ért meglepetésként, hogy minden tanuló megemlítette a *Harry Pottert* és *A Gyűrűk Urát*, hiszen ezekről jóformán már mindenki hallott. Bár a meghatározás alapján a *Csillagok háborúja* nem kötődik az eredeti értelemben vett fantasművekhez – hiszen vegyesen vannak benne jelen fantasy- és sci-fi jegyek – mégis ide sorolható.

Ezek után olyan fantasyalkotásokat soroltak fel, amelyek mondhatni a legismeretebbek a műfajban, ám akadt két olyan mű is, amelyet kevesebben ismertek. Fontos megemlítenem, hogy ennél a kérdésnél nyitott végű válaszadási lehetőséget biztosítottam, így mindenki a saját élménytárából meríthetett. A tanulók személyes válaszai alapján elkészült válogatás meglehetősen sokszínű lett, hiszen szinte mindegyik történet a fantasy egy-egy altípusát példázza a hagyományos értelemben vett fantasytól (pl. *A Gyűrűk Ura*) egészen a dark fantasyig (*Trónok harca*).

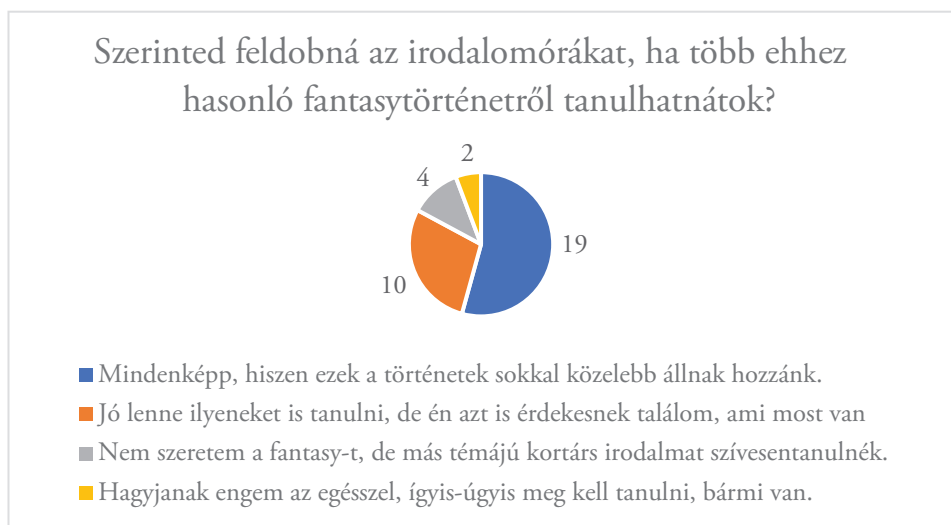
5. ábra

Valójában ez a kérdés mérte fel, hogy a diákok mennyire értették meg az óra etikai konzekvenciáját (6. ábra). Az osztály 75%-a (27 fő) utalt személyes válaszában a valódi vágy megtalálására. A maradék 25% (9 fő) a mondatot úgy értelmezte, ahogy a regény Barnabása is – azzal a különbséggel, hogy többen hozzátették: mindazonáltal számolni kell tetteink következményével.

6. ábra

Különösen fontosnak gondolom a tanulók erre kérdésre adott válaszait, hiszen ők ezzel együtt a jelenlegi iskolai kánonhoz való viszonyulásukat is értékelték részrehajlás nélkül (7. ábra). 54% (19 fő) különösen fontosnak tartaná a fantasy műfaj irodalomórai alkalmazását. Az osztály további 29%-a (10 fő) osztja a véleményüket, de ők a jelenleg tanultakkal is meg vannak elégedve. 11% (4 fő) nem szereti ugyan a fantasyt, de más témájú kortárs irodalmat szívesen olvasna.

7. ábra

A kitöltött kérdésekből jól látható tehát, hogy az általam tanított nyolcadik osztályos tanulók a kötelező iskolai olvasmányokon kívül a fantasy műfaját részesítik előnyben. Az utolsó kérdésben pedig egyértelműen arról nyilatkoztak, hogy a fantasy témájú művekről szívesen tanulnának az irodalomórákon, hiszen ezek a történetek mondani-
valójukban, koncepciójukban, nyelvezetükben sokkal közelebb állnak hozzájuk.

Ez nem azt jelenti, hogy a jelenleg kanonizált irodalmi művekre már nincs szükség, de mivel kulturálisan és időben távolabb állnak tőlük, ezeket akkor kellene inkább megismertetni velük, amikor már bevezetést nyertek – jelen esetben a fantasy által – az olvasás atmoszférájába, és maguk is tudatos olvasóvá nevelődtek.

Ehhez mindenképpen szükség van a pedagógusi háttérre, hiszen amellett, hogy az olvasás szabadságot ad, szükséges olyan kereteket biztosítani, amelyek irányt mutatnak a fiataloknak az életben. A tanulók a 21. század Barnabásai, és megfelelő lelki és szakmai támogatás nélkül könnyen úgy járnak, mint Barnabás, akinek hatalmában állt kívánni, de csak később értette meg, hogy mire is vágyik igazán. És ekkor már majdnem túl késő volt.

Ahogy a történet végén Barnabás mégis eljut az Élet Vizéhez, úgy kell a tanárnak is elvezetni tanítványait a tudás forrásához. Ez a tudás nemcsak a lexikális ismerethalmazt jelenti, hanem egy olyan praktikus, gyakorlati képességet, melyet egy fantasy mű által és megfelelő külső neveléssel a tanulók el tudnak sajátítani.

Természetesen vannak olyanok is, akiket nem vonz be annyira egy fantasy, mint egy realiztikusabb regény. Mindenkit azon a csatornán lehet a legjobban megszólítani, amelyikre a leginkább nyitott.

Noha *A végtelen történet* köré nem szerveződik egy olyan kiforrott szubkultúra, mint a *Harry Potter* vagy *A Gyűrűk Ura* köré, témája és rendkívül egyedi megvalósítása mégis jelentős szerepet játszhat az olvasóvá nevelésben. Merthogy megmutatja, hogy az olvasásban lehetőségek rejlenek. Az olvasás nemcsak annyi, hogy mechanikusan végigpásztázunk egy köteg papírt, hanem olvasóként bejárjuk a szimbolikus világokat, azonosulunk a hőssel, és feloldjuk életünk konfliktusait. Lehet, hogy a tanulók közül még sokan nem is tudják, hogy mik akarnak lenni az életben. Ám azzal, hogy segíthetnek Barnabásnak megtalálni a valódi vágyát, saját maguk is elgondolkodhatnak a jövőbeli terveiken. Összességében tehát ezért látom kiemelten fontosnak a fantasy taníthatóságát az iskolában, még egy olyan kevésbé ismert mű kontextusában is, mint *A végtelen történet*.

Felhasznált irodalom

Barthes, R. (1996): *A szöveg öröme*. Osiris, Budapest.

Boldizsár Ildikó (2010): *Meseterápia, Mesék a gyógyításban és a mindennapokban*. Magvető Kiadó, Budapest.

Boldizsár Ildikó (2019): Mintaadó mesehősök, *Performa* 9.

Letöltés: [http://performativitas.hu/mintaado_mesehosok#epubcfi\(/6/2\[boldizsar_ildiko_mintaado\]!4\[boldizsar_ildiko_mintaado\]/2/2\[_idContainer000\]/2/1:0\)](http://performativitas.hu/mintaado_mesehosok#epubcfi(/6/2[boldizsar_ildiko_mintaado]!4[boldizsar_ildiko_mintaado]/2/2[_idContainer000]/2/1:0)
(2021. 04. 24.)

- Maár Judit (2001): *A fantasztikus irodalom*. Osiris, Budapest.
- Fisher, R. (2002): *Hogyan tanítsuk gyermekeinket gondolkodni?*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Iser, W. (2001): *A fiktív és az imaginárius*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kispál Dániel (2019): Az irodalomtanítás válsága. A konstruktivista irodalomtudomány és az irodalomtanítás lehetséges kapcsolódási pontjai a 21. században. In: Kusper Judit (szerk.): *Kánonok és kultuszok a gyermek- és ifjúsági irodalomban*, Líceum Kiadó, Eger. 21–30.
- Kusper Judit (2020): Animalitás és metamorfózis. In.: Balogh Gergő, Fodor Péter és Pataki Viktor (szerk.): *Milyen állat? Az állatok irodalmi és nyelvelméleti reprezentációjáról*. Alföld Alapítvány, Méliusz Juhász Péter Könyvtár, Debrecen. 87–100.
- Kusper Judit (2020): Elágazó meseösvények kertje. Nők, állatvölegények és próbák a népmesékben. In: Lócsi Tamás és Pölcz Ádám (szerk.): *Disciplina in fabula: Közelítések a meséhez*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 140–151.
- Kusper Judit (2019): *Kánonok és kultuszok a gyermek- és ifjúsági irodalomban*. In: Kusper Judit (szerk.): *Kánonok és kultuszok a gyermek- és ifjúsági irodalomban*, Líceum Kiadó, Eger. 7–19.
- Kusper Judit (2016): Performativitás és dialogikusság. A mese műfaji lehetőségei az irodalomban és az irodalmon túl. *Performa 3.*,
Letöltés: [http://performativitas.hu/performativitas_es_dialogikussag#epubcfi\(/6/2\[kusper_1_jo\]!4\[kusper_1_jo\]/2/2/2/1:0\)](http://performativitas.hu/performativitas_es_dialogikussag#epubcfi(/6/2[kusper_1_jo]!4[kusper_1_jo]/2/2/2/1:0) (2021. 04. 24.)
- Kusper Judit (2017): Továbbélő mítoszok, modern eposzok. Allegorikus és szimbolikus mintázatok J. K. Rowling Harry Potter és J. R. R. Tolkien A Gyűrűk Ura című műveiben. In: Zimányi Árpád (szerk.): *A magyar tudomány ünnepe 2016. Tanulmányok a bölcsészettudomány köréből*, Líceum Kiadó, Eger. 115–126.
- Mendlesohn, F. (2008): *Rhetorics of Fantasy*. Wesleyan University Press, Middletown.
- M. Nádaszi Mária (2006): A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése, 4. kötet: Bábosik István, Baksa Gabriella, Schaffhauser Franz: Történelem, társadalom, nevelés; A norma-tanulás, ELTE PPK Neveléstudományi Intézet. 27–29.
- Pavel, T. G. (1986): *Fictional Worlds*. Cambridge, London.
- Pósa Zoltán (1991): Mese és fantasy – a mítosz teljességéért. *Galaktika*, 7. 5. sz., 68–69.
- Propp, V. J. (2005): *A varázsmese történeti gyökerei*. L'Harmattan, Budapest.
- Todorov, T. (2002): *Bevezetés a fantasztikus irodalomba*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Varju Zsuzsanna (1991): A fantasy Magyarországon. *Elektronikus Könyv és Nevelés*.
Letöltés: <https://epa.oszk.hu/01200/01245/00001/cikk4.html> (2020. 12. 10.)